

УДК 332.33:33.025:631.11

О. В. Лебеде́нко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

O. Lebedenko,
Ph.D. in Economics, Associate Professor, Dnepro State Agrarian Economics University

FACTORS AND CONDITIONS REPRODUCTION OF SOIL FERTILITY IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Досліджено динаміку внесення органічних і мінеральних добрив аграрними підприємствами України. Визначено причини звуженого відтворення родючості ґрунтів в аграрних підприємствах: високий рівень сільськогосподарського освоєння та розораності території, недотримання нормативів щодо структури посівних площ, недостатня кількість внесених органічних та мінеральних добрив. Виявлено, що проблеми незбалансованого землекористування обумовлені глибокою економічною кризою, яка охопила сільське господарство та порушенням паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Запропоновано напрями державного регулювання відтворення земельних ресурсів: контроль за використанням і охороною земель сільськогосподарського призначення; стимулювання впровадження ресурсозберігаючих і безпечних технологій та систем землеробства; ведення екологічного моніторингу; застосування санкцій за неефективне використання земель сільськогосподарського призначення, погіршення якості ґрунтового покриву; вирішення проблеми паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію.

The dynamics of introduction of organic and mineral fertilizers by agrarian enterprises of Ukraine is researched. The reasons of the reduced reproduction of soil fertility in agrarian enterprises are determined: high level of agricultural development and cultivation of the territory, non-compliance with norms regarding the structure of crops, insufficient amount of organic and mineral fertilizers. It has been revealed that the problems of unbalanced land use are due to the deep economic crisis, which covered agriculture and violated the parity of prices for agricultural and industrial products. The directions of state regulation of reproduction of land resources are proposed: control over the use and protection of agricultural land; stimulating the introduction of resource-saving and safe technologies and agricultural systems; environmental monitoring; application of sanctions for inefficient use of agricultural land, deterioration of soil quality; the solution of the problem of the parity of prices for agricultural and industrial products.

Ключові слова: відтворення, земельні ресурси, родючість ґрунтів, аграрні підприємства, державне регулювання.

Key words: reproduction, land resources, soil fertility, agrarian enterprises, state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Збалансований розвиток природного агровиробництва значною мірою залежить від ефективності відтворювальних процесів в аграрній сфері. Головним

складником природного ресурсного потенціалу в аграрному виробництві є земельні ресурси, відтворення яких слід розглядати через призму відтворення родючості ґрунтів. Збалансоване використання земельних

Таблиця 1. Динаміка внесення органічних і мінеральних добрив аграрними підприємствами України, 1990–2016 рр.

Показники	Роки:						2016 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2010	2014	2015	2016	
Внесення органічних добрив: - усього, тис. т	257130,8	28410,1	9874,1	9860,9	9636,3	9132,5	3,6
- у розрахунку на 1 га посівної площі, т	8,6	1,3	0,5	0,5	0,5	0,5	5,8
Внесення мінеральних добрив у поживних речовинах: - усього, тис. т	4241,6	278,7	1060,6	1469,0	1412,0	1724,4	40,6
- у розрахунку на 1 га посівної площі, кг	141	13	58	82	79	96	68,1

ресурсів є передумовою для розширеного відтворення в сільському господарстві. Відтворення родючості ґрунтів є надзвичайно актуальною проблемою, що обумовлено серйозними протиріччями між необхідністю забезпечувати сталий розвиток агровиробництва та унеможливленням сталого відтворення родючості ґрунтів через посилене зростання процесів ґрунтової деградації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем відтворення земельних ресурсів займалися В.М. Ганганов, С.І. Дорогунцов, Ф.Т. Моргун, В.М. Трегобчук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, М.А. Хвесик та інші вчені. Однак вирішення вказаних проблем неможливе без підтримки з боку держави, тому подальшого дослідження потребують питання державного регулювання відтворення земельних ресурсів в аграрних підприємствах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження чинників, які обумовлюють виникнення проблем відтворення земельних ресурсів в аграрних підприємствах та пошук напрямів державного регулювання раціонального використання та відтворення сільськогосподарських угідь.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За даними наукових досліджень земельні ресурси складають понад 40 % продуктивних сил України і забезпечують формування близько 95 % продовольства та дві третини товарів споживання [2]. При цьому 79 % прибутку в сільському господарстві України одержують за рахунок природної родючості й лише 21 % є результатом запровадження технологій [3]. Разом з тим, збитки від зниження родючості ґрунтів є близькими, а в окремі роки вищими за прибуток, одержаний аграрними підприємствами України від реалізації продукції [1].

Зазначені явища пов'язані з незбалансованою системою землеробства в Україні, яка спричинила звуження відтворення родючості ґрунтів, наслідком чого є зменшення вмісту гумусу і поживних речовин у ґрунті та, відповідно, зниження врожайності сільськогосподарських культур.

Поліпшення родючості сільськогосподарських угідь забезпечується внесенням в ґрунт необхідної кількості органічних і мінеральних добрив. Слід зазначити, що внесення достатньої кількості добрив і покращення стану ґрунтів аграрними підприємствами не забезпечується, що підтверджують дані таблиці 1.

За даними державної служби статистики України.

Як свідчать дані державної служби статистики, частка удобрених площ аграрними підприємствами залишається невисокою. Особливо мало для потреб покращення земельних угідь аграрні підприємства використовують органічні добрива. Так, у розрахунку на одиницю посівної площі, обсяги внесення мінеральних добрив у 2016 р. скоротилися на 31,9 % порівняно з 1990 р., обсяги внесення органічних добрив зменшилися у 17 разів. Така ситуація обумовлена слабким господарським станом аграрних підприємств та відсутністю галузей тваринництва у переважній більшості господарств. Зважаючи на динаміку щорічного зменшення поголів'я ВРХ в аграрному секторі, така негативна тенденція збережеться і на найближчу перспективу.

Крім недостатньої кількості внесених органічних та мінеральних добрив, причинами звуженого відтворення родючості ґрунтів в аграрних підприємствах є високий рівень сільськогосподарського освоєння та розораності території, недотримання оптимальних нормативів щодо структури посівних площ (значне збільшення питомої ваги технічних культур за рахунок зменшення частки однорічних та багаторічних трав), що, в свою чергу, є наслідком слабкого фінансового стану більшості сільськогосподарських товаровиробників через глибоку економічну кризу, яка охопила сільське господарство, та порушення паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.

Викладене зумовлює необхідність пошуку напрямів раціонального використання та відтворення сільськогосподарських угідь. Виникає потреба обґрунтування і впровадження такої системи землеробства, за якої зростання урожайності супроводжувалося б збереженням і відтворенням усіх властивостей землі як сільськогосподарського ресурсу та складової навколишнього природного середовища. На нашу думку, до комплексу заходів з розширеного відтворення земельних угідь аграрними підприємства-

ми слід віднести: впровадження раціональної структури землекористування; оптимізацію системи внесення добрив; запровадження ґрунтозахисних та вологозберігаючих технологій, меліорацію та рекультивуацію ґрунтів.

Як свідчать досвід розвинених країн, результати наукових досліджень українських учених і практичний досвід аграрних підприємств, відтворення родючості ґрунту, збереження та підвищення вмісту гумусу значною мірою залежать від способів обробітку орних земель. Насамперед, йдеться про безвідвальний обробіток ґрунту, який ще називають ґрунтозахисним, енерго- та ресурсозберігаючим. Його використовують як альтернативу глибокій оранці. На переваги впровадження безвідвального обробітку ґрунту неодноразово вказував Ф.Т. Моргун, який підкреслював, що такий обробіток ґрунту характеризується позитивними результатами, сприяє кращому накопиченню та збереженню вологи. А чим більше її в ґрунті, тим сильніше він протистоїть пиловим бурям і тим вища врожайність культур [5, с. 174].

Господарський стан більшості аграрних підприємств нині є таким, що не дозволяє їм самостійно впроваджувати увесь комплекс заходів, пов'язаних з охороною земель та відтворенням родючості ґрунтів. Ми вважаємо, що вирішення проблеми екологічно збалансованого агровиробництва, ефективного використання ґрунтів та підвищення їх родючості має бути пов'язане з комплексом економічних, науково-технічних та організаційно-правових заходів з боку держави [4]. Виникає потреба у впровадженні дієвого механізму не тільки застосування санкцій, а й стимулювання застосування ґрунтоохоронних заходів і відповідних агротехнологій. До основних напрямів державного регулювання відтворення земельних ресурсів слід віднести:

— контроль за використанням і охороною земель сільськогосподарського призначення;

— стимулювання впровадження альтернативних ресурсозберігаючих і безпечних технологій та систем землеробства;

— ведення екологічного моніторингу з метою своєчасного виявлення зміни якісного стану земель і властивостей ґрунтів внаслідок нераціонального їх використання;

— передбачення санкцій за неефективне використання земель сільськогосподарського призначення, застосування екологічно небезпечних технологій обробітку ґрунту і вирощування сільськогосподарських культур, забруднення та засмічення земель, погіршення якості ґрунтового покриву;

— вирішення проблеми паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що створить умови для покращення фінансового стану агровиробників і забезпечить їм можливість впроваджувати заходи з відтворення родючості ґрунтів.

Забезпечення державою економічного захисту земельних ресурсів від надмірного господарського навантаження, оптимізації умов відтворення родючості ґрунту, здійснення державного контролю за використанням земельних ресурсів допоможе підвищи-

ти ефективність землекористування, що, сприятиме вирішенню важливих економічних завдань у сільському господарстві. Якщо ж не вжити невідкладних заходів, процеси деградації ґрунтів можуть стати перешкодою для збалансованого розвитку аграрного виробництва.

ВИСНОВКИ

Відтворення земельних ресурсів в агровиробництві є складним процесом, який включає їх використання, поліпшення, збереження та охорону. Від того, наскільки ці складові будуть збалансовані між собою, значною мірою залежить реалізація основного принципу збалансованого розвитку — забезпечення потреб нинішнього покоління без порушення інтересів майбутніх поколінь. Провідна роль у регулюванні процесу відтворення земельних ресурсів має належати державі.

Література:

1. Балюк С.А. Відтворення родючості ґрунтів: актуальні напрями економічного дослідження / С.А. Балюк, А.В. Кучер, О.В. Анісімова, Л.Ю. Кучер // Вісник аграрної науки. — 2013. — № 10. — С. 59—63.

2. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін.]. — К., 1999. — 245 с.

3. Зось-Кіор М.В. Теоретичні аспекти удосконалення земельних відносин у сучасних умовах господарювання / М.В. Зось-Кіор // Економіка АПК. — 2013. — № 3. — С. 89—93.

4. Лебеденко О.В. Чинники та умови відтворення родючості ґрунтів в аграрних підприємствах / О.В. Лебеденко // Агросвіт. — 2015. — № 23. — С. 22—25.

5. Моргун Ф.Т. Обработка почвы и урожай / Ф.Т. Моргун. — [2-е изд., доп. и перераб.]. — М.: Колос, 1981. — 374 с.

References:

1. Balyuk, S.A. Kucher, A.V. Anisimova, O.V. and Kucher, L.Yu. (2013), "Reproduction of soil fertility: topical areas of economic research", *Visnyk ahraryoi nauky*, vol. 10, pp. 59—63.

2. Danylyshyn, B.M. Dorohuntsov, S.I. and Miscenko, V.S. (1999), *Pryrodno-resursnyy potencial staloho rozvytku Ukrainy [Natural Resource Potential for Sustainable Development of Ukraine]*, Kyiv, Ukraine.

3. Zos'-Kior, M.V. (2013), "Theoretical aspects of improving land relations in modern economic conditions", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 89—93.

4. Lebedenko, O.V. (2015), "Factors and conditions of reproduction of soil fertility in agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 23, pp. 22—25.

5. Morhun, F.T. (1981), *Obrabotka pochvy i urozhay [Soil cultivation and harvest]*, 2nd ed, Kolos, Moscow, the USSR.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.